

აბრარული მეურნეობა გამონვავები და შესაძლებლობები

კვლევის ანგარიში

საქართველოს
ბიზნეს ასოციაცია

2020

აბრარული მეურნეობა გამონვავები და შესაძლებლობები

კვლევის ანგარიში

საქართველოს ბიზნეს ასოციაცია

კვლევის ავტორი:
ნათია ბანცური

კვლევის ხელმძღვანელი:
ნანა ცერცვაძე

შესავალი	5
კვლევის მეთოდოლოგია	5
სოფლის მეურნეობის სექტორის მიმოხილვა	6
კვლევის შედეგები	9
სოფლის მეურნეობის ინდუსტრიალიზაციის აუცილებლობა	9
მცირემნიანობა	9
ტექნოლოგიები და ტექნიკა	10
ლოგისტიკა	11
ინფრასტრუქტურა	12
ირიგაციისა და დრენაჟის სისტემები	12
საექსპორტო პოტენციალი – ხარისხი და იმიჯი	14
ადამიანური რესურსები	15
დაბლვევა	18
სახელმწიფო, როგორც განვითარების ხელშემწყობი	19
დასკვნა	20
გამოყენებული რესურსები	21

შესავალი

2013 წლიდან, საქართველოში სოფლის მეურნეობა დეკლარირებულად არის ერთ-ერთი პრიორიტეტული მიმართულება და, მისი ხელშეწყობის მიზნით, დიდი მოცულობის ფინანსური სახსრები მიემართება როგორც სახელმწიფო ბიუჯეტიდან, ასევე საერთაშორისო დონორებისა და კერძო სექტორიდან ინვესტიციების თუ სხვა სახის დაფინანსებით. გასულ წლებში არაერთი პროექტი განხორციელდა წარმოების ზრდის ხელშესაწყობად, სექტორში ინვესტიციების მოსაზიდად და საექსპორტო ბაზრების გასაფართოებლად. ასევე, მნიშვნელოვნად გაზარდა სოფლის მეურნეობის დაფინანსება საბანკო სექტორმა; ჩამოყალიბდა კვლევითი ცენტრები და ლაბორატორიები; მნიშვნელოვანი ძალისხმევა დაიხარჯა საირიგაციო და სადრენაჟო სისტემების რეაბილიტაციასა და მოწყობაზე და ა.შ.

მიუხედავად ზემოაღნიშნული ძალისხმევისა, სოფლის მეურნეობა მაინც ვერ ახერხებს მნიშვნელოვნად განვითარებას, რადგან დარგი კვლავ არაერთი გამოწვევის წინაშე დგას. სოფლის მეურნეობის განვითარების 2021-2027 წლების სახელმწიფო სტრატეგია დარგის სისუსტედ კვლავ ასახელებს ინფრასტრუქტურას (მათ შორის ირიგაციისა და დრენაჟის სისტემებს), უნარ-ჩვევებს და ცოდნას, ტექნოლოგიებზე ხელმისაწვდომობას, მცირემიწიანობას, ლაბორატორიულ შესაძლებლობებს და ა.შ.

წინამდებარე კვლევის მიზანია გამოკვეთოს სოფლის მეურნეობის ის ძირითადი გამოწვევები, რომელთა წინაშეც დგას მსხვილი ფერმერული მეურნეობები, ცალკეული პროდუქტის ღირებულებათა ჯაჭვი თუ მთლიანი სასოფლო-სამეურნეო სისტემა.

კვლევის მეთოდოლოგია

აგრარული მეურნეობაში არსებული გამოწვევების კვლევა ჩატარდა ორ ეტაპად. პირველ ეტაპზე ინფორმაცია მოგროვდა სამაგიდო კვლევის გზით. ხოლო, მეორე ეტაპზე ჩატარდა ინდივიდუალური ინტერვიუები, როგორც ასოციაციის წევრი კომპანიების, ასევე სოფლის მეურნეობის მიმართულებაში ჩართული სხვადასხვა ორგანიზაციების წარმომადგენლებთან.

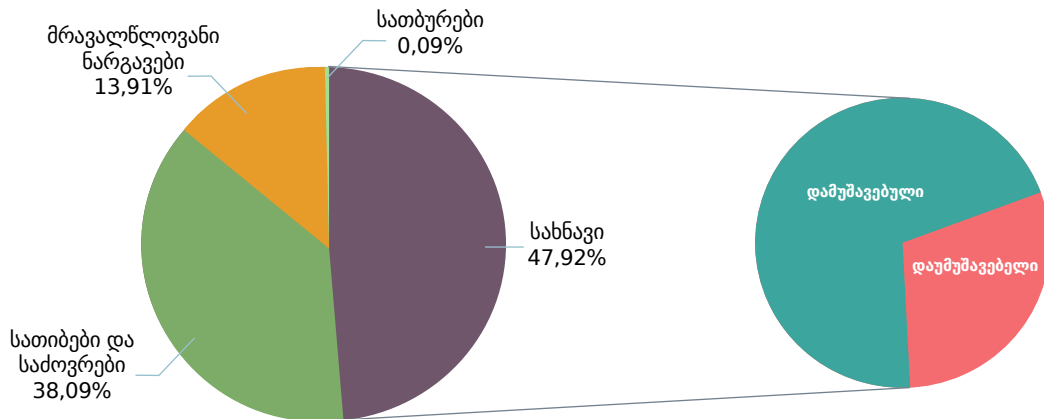
კვლევის ანგარიში, ასევე, ეფუძნება საქართველოს ბიზნეს ასოციაციის აღმასრულებელ გუნდსა და ასოციაციის სოფლის მეურნეობის კომიტეტის ფარგლებში დაგროვილი ცოდნისა და ინფორმაციის ანალიზს.

მადლობას ვუხდით CNFA-ს წარმომადგენლებს: ბაუკა ნამიჩეიშვილს, ილია კვიციანიშვილს და შალვა ფიფიას და საქართველოს ფერმერთა ასოციაციის თავმჯდომარეს, ნინო ზამბახიძეს კონსულტაციისთვის.

სოფლის მეურნეობის სექტორის მიმოხილვა

საქართველოში 3 მილიონ ჰექტარზე მეტი სასოფლო-სამეურნეო მიწაა. აქედან, 2014 წლის აღწერის თანახმად, დაახლოებით მეოთხედი (788 ათასი ჰა) პრივატიზებული, ანუ მეურნეობების საკუთრებაშია; ამ მეურნეობების 99.65% კი შინამეურნეობას წარმოადგენს.

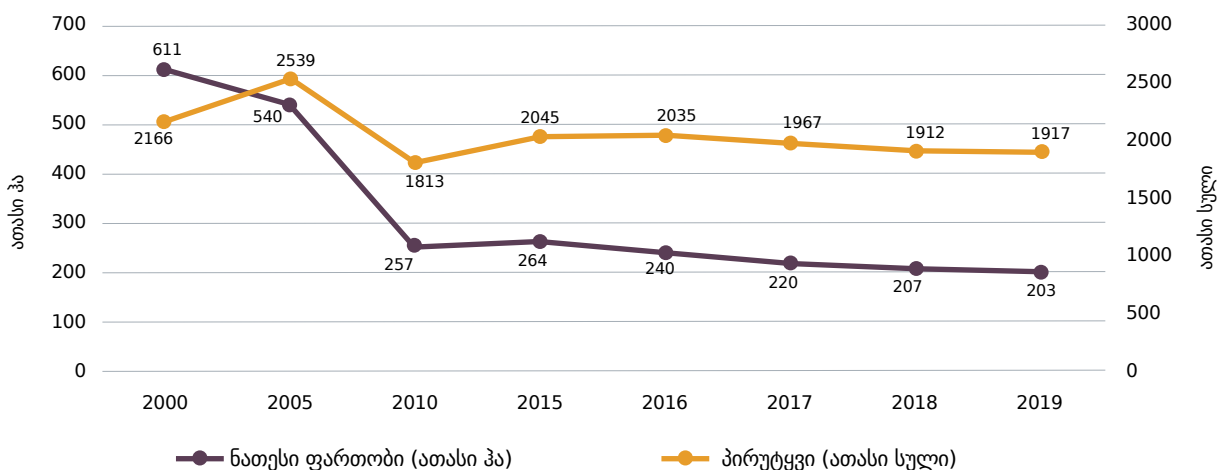
გრაფიკი 1: მეურნეობების საკუთრებაში არსებული სასოფლო-სამეურნეო მიწის განაწილება სარგებლობის ფორმის მიხედვით, 2014

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

2014 წელს ჩატარებული აღწერის მიხედვით, მეურნეობების საკუთრებაში არსებული სასოფლო-სამეურნეო მიწის 14% მრავალწლოვან ნარგავებს უკავია, 38% - სათიბებსა და საძოვრებს, ხოლო თითქმის ნახევარი სახნავი მიწაა. თუმცა, მეურნეობების მესამედი მათ საკუთრებაში არსებულ სახნავ მიწას არ ამუშავებს - რაც ჯამში 112 ათას ჰექტარს აღემატება. ანუ, მეურნეობების საკუთრებაში არსებული სახნავი მიწის 30% არ მუშავდება.

გრაფიკი 2: სოფლის მეურნეობის ინდიკატორები

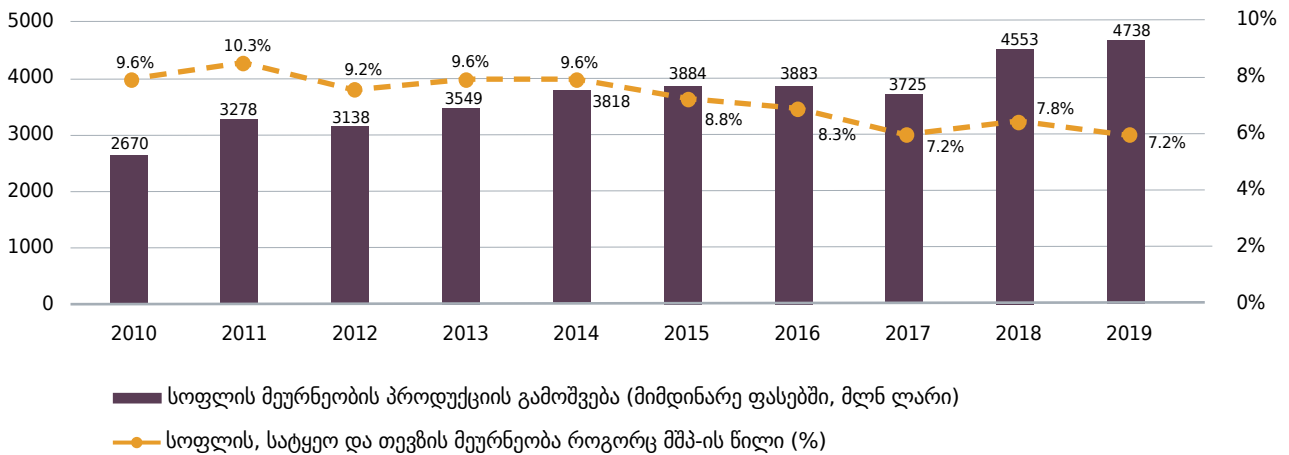
წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური; საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო

სოფლის მეურნეობაში ჩართული მეურნეობების მიერ მიწის დიდი ნაწილის დაუმუშავებლად დატოვების, ნათესი ფართობების და პირუტყვის სულადობის შემცირების მიუხედავად, სოფლის მეურნეობა მცირე ტემპით მაინც ვითარდება. ქვეყანაში შემოდის თანამედროვე ტექნოლოგიები და

ცოდნა, სახელმწიფო თუ დონორული პროექტების მხარდაჭერით ვითარდება ახალი მიმართულებები, თავისუფალი სავაჭრო შეთანხმებები კი დამატებით ასტიმულირებს მინოდებათა ჯაჭვის განვითარებას. შედეგად, სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გამოშვების მოცულობა ნელ-ნელა მატულობს.

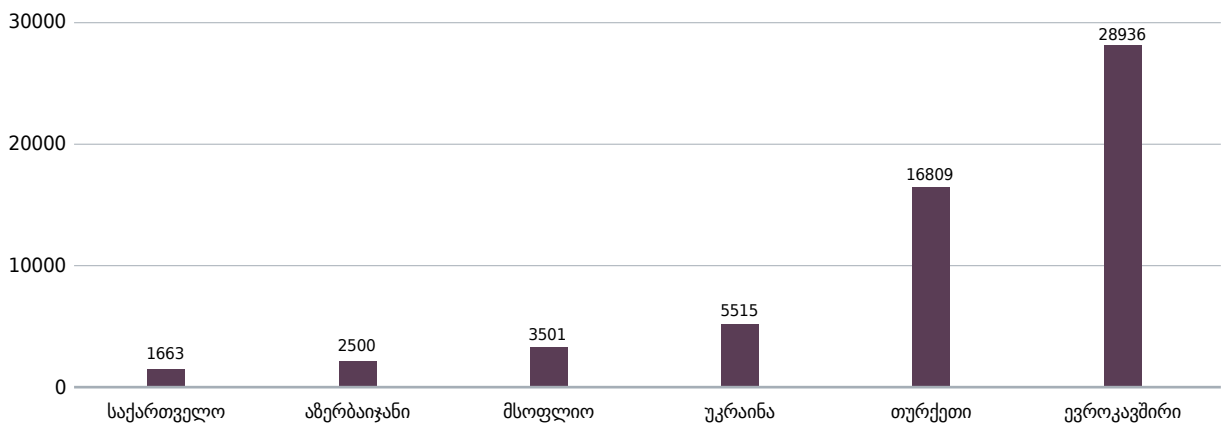
გრაფიკი 3: სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გამოშვება

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

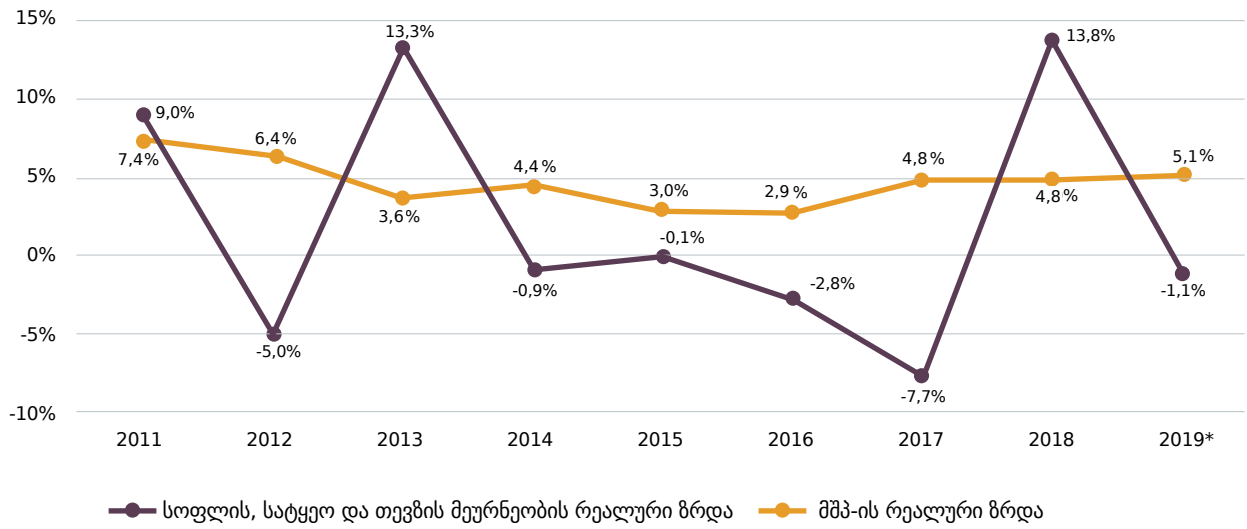
2019 წელს სოფლის მეურნეობამ 4.7 მლრდ. ლარის პროდუქცია გამოუშვა, ხოლო სოფლის, სატყეო და თევზის მეურნეობაში შექმნილმა დამატებულმა ღირებულებამ 3.1 მლრდ. ლარი შეადგინა, რაც მთლიანად ქვეყანაში შექმნილი დამატებული ღირებულების 7.2% იყო. თუმცა, გამოშვების მოცულობის მატების მიუხედავად, სექტორის წილი მშპ-ში კლებადია. ანუ, სოფლის მეურნეობის ზრდის ტემპი მთლიანი ეკონომიკის ზრდის ტემპს ჩამორჩება. მიწების დანაწევრება, დაბალი მექანიზაცია, სასოფლო პროდუქციის მაღალი თვითღირებულება, შესაბამისი ცოდნის არქონა თუ მოძველებული ინფრასტრუქტურა სექტორის ზრდას აფერხებს და მნიშვნელოვნად ამცირებს პროდუქტიულობას. ამას გარდა, მავნებლებისა და სხვადასხვა ორგანიზმების მიმართ დაბალი რეზისტენტობის მქონე ჯიშები, გაუმართავი საირიგაციო და სადრენაჟო სისტემები, კლიმატური პირობების მიმართ მაღალი მგრძობელობა, ცოდნისა და გამოცდილების დაბალი დონე – ეს ყველაფერი მნიშვნელოვნად მოქმედებს სექტორის მწარმოებლურობაზე (გრაფიკი 4) და ხელს უშლის სტაბილურ ზრდას. როგორც გრაფიკი 5-დან ჩანს, სოფლის მეურნეობის სექტორის ზრდის ტემპი მნიშვნელოვანი მერყეობით ხასიათდება.

გრაფიკი 4: სოფლის, სატყეო და თევზის მეურნეობაში შექმნილი დამატებული ღირებულება ერთ დასაქმებულზე (2010 წლის აშშ დოლარში), 2019 წელი

წყარო: მსოფლიო ბანკი

გრაფიკი 5: საქართველოს მშპ-ის და სოფლის მეურნეობის რეალური ზრდა (წინა წლის შესაბამისი პერიოდი = 100)

*წინასწარი მონაცემები

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

სოფლის მეურნეობის ინდუსტრიალიზაციის აუცილებლობა

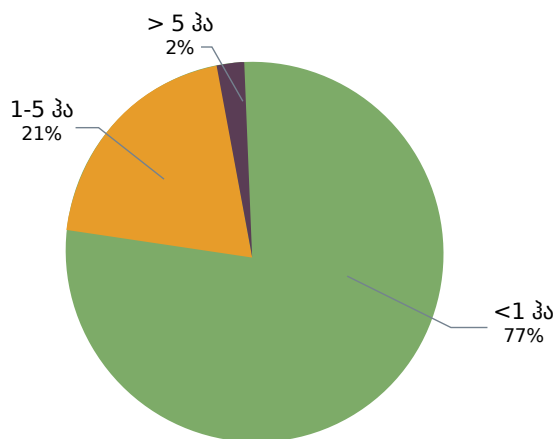
როგორც უკვე აღინიშნა, საქართველოში სასოფლო-სამეურნეო მიწა ფრაგმენტირებულია. შინამეურნეობების საკუთრებაში არსებული მიწის ნაკვეთები ძალიან მცირე ზომისაა საიმისოდ, რომ მეურნეობა მომგებიანი იყოს. გამოცდილებამ გვაჩვენა, რომ მცირე მეურნეობის მიერ წარმოებული პროდუქტის თვითღირებულება მაღალია, რასაც იწვევს სათანადო ცოდნის ნაკლებობა და წარმოების პროცესის, მოსავლის აღების თუ შეფუთვის არც ისე მაღალი სტანდარტის ტექნოლოგიები. მცირე ზომის მიწის მფლობელისთვის არარენტაბელურია ტექნიკისა და სხვადასხვა მანქანა-დანადგარების შეძენა, ეს კი პირდაპირ აისახება მწარმოებლურობაზე და პროდუქციის ხარისხზე. ამასთან, წარმოების შეზღუდული მასშტაბიდან გამომდინარე, რთულია სტაბილური მიწოდების უზრუნველყოფა. ეს ყველაფერი მცირე მეურნეობას არაკონკურენტულს ხდის როგორც ადგილობრივ, ისე საექსპორტო ბაზრებზე.

ინდუსტრიული მეურნეობების განვითარება ტრადიციული წარმოების წინაშე არსებული ზემოაღნიშნული პრობლემების გადაწყვეტის გზას წარმოადგენს. მსხვილ ფერმერულ მეურნეობას არ აქვს მცირემიწიანობასთან დაკავშირებული სირთულეები, ტექნიკასა და თანამედროვე ტექნოლოგიებზე ხელმისაწვდომობის პრობლემა, ხოლო ევროპისა თუ სხვა საექსპორტო ბაზრებზე შესვლა შედარებით ნაკლებ დაბრკოლებებთან არის დაკავშირებული.

მცირემიწიანობა

2014 წლის აღწერის თანახმად, მეურნეობების 77% ერთ ჰა-ზე ნაკლები ზომის მიწას ფლობს, რომელიც, თავის მხრივ, კიდევ დაყოფილია მცირე ნაწილებად. შესაბამისად, მეურნეობებს სხვადასხვა ადგილზე განთავსებული მიწის ნაკვეთების ეფექტურად გამოყენება ურთულდებათ. მსგავსი დანაწევრება ხელისშემშლელია მასშტაბის ეფექტით სარგებლობისა და ერთი სახის პროდუქტის წარმოებაზე სპეციალიზაციისათვის. შინამეურნეობები ჩართული არიან სოფლის მეურნეობაში სპეციფიკური ცოდნისა და შესაბამისი ტექნოლოგიების გარეშე. უმეტეს შემთხვევებში, თვითკმარ და ნახევრად-თვითკმარ მეურნეობებში დასაქმებული მოსახლეობა არ იცნობს ფერმერულ პრაქტიკას თესლის ხარისხის შესანარჩუნებლად და გასაუმჯობესებლად, იშვიათად იყენებს მაღალი ადაპტაციის უნარის მქონე ჯიშებს თუ სერტიფიცირებულ სათესლე მასალას, ასევე, ხელი არ მიუწვდება ნარგავების თუ პირუტყვის მოვლის თანამედროვე, ეფექტიან ტექნოლოგიებზე. შედეგად, მათ მიერ წარმოებული პროდუქცია არის ადგილობრივი და, მით უმეტეს, უცხოური ბაზრისათვის მიუღებელი.

გრაფიკი 6: მეურნეობების განაწილება სასოფლო-სამეურნეო მიწის ფართობის მიხედვით (2014 წელი)

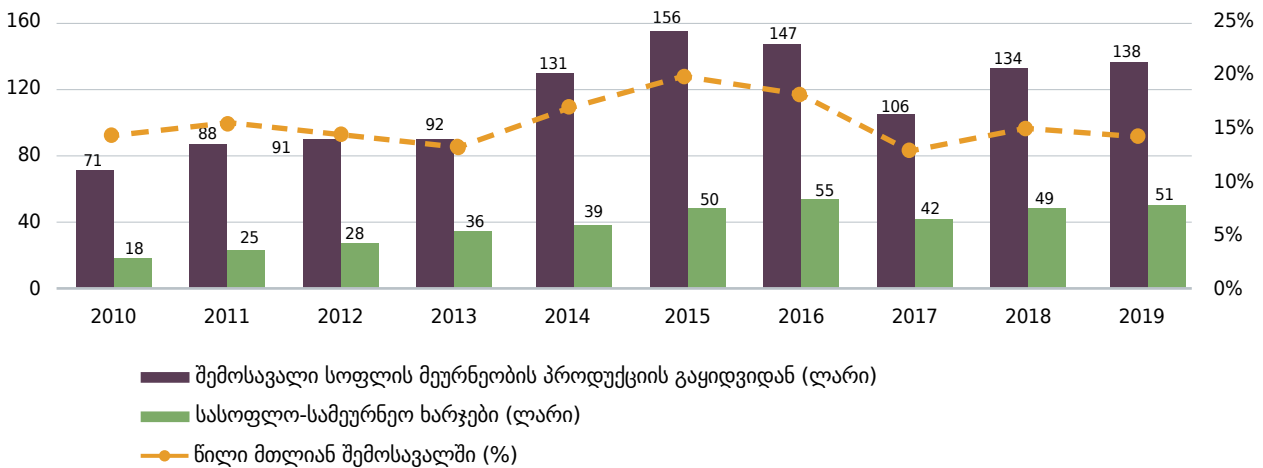

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

სასოფლო-სამეურნეო-საპროდუქციო ქარტული შინამეურნეობები პროდუქციას უმეტესად საკუთარი მოხმარებისათვის აწარმოებენ და პროდუქციის გაყიდვიდან მცირე შემოსავალს იღებენ. 2014 წლის აღწერის თანახმად, მეურნეობის 78% პროდუქციას ძირითადად საკუთარი მოხმარებისთვის აწარმოებდა. ხოლო 2019 წელს, ერთი შინამეურნეობის მიერ სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გაყიდვიდან წლიურად მიღებულმა საშუალო შემოსავალმა 1700 ლარიც კი ვერ შეადგინა, რაც სოფლად მაცხოვრებელთა შინამეურნეობის საშუალო წლიური შემოსავლის 15%-ზე ნაკლებია.

მიწის დეფრაგმენტაცია, სახელმწიფოს საკუთრებაში არსებული მიწის ფონდის სრულყოფილი აღრიცხვა და პრივატიზება, შედეგად კი მსხვილი ფერმერული მეურნეობების შექმნა, მასშტაბიდან უკუგების ეფექტით სარგებლობის შესაძლებლობას გააჩენს. თამამად შეიძლება ითქვას, რომ მსხვილ მეურნეობებს თუ კოოპერატივებს განვითარების შედარებით მეტი პოტენციალი აქვთ ვიდრე მცირე, თვითკმარ და ნახევრად-თვითკმარ მეურნეობებს. შესაბამისი ცოდნა თუ კვალიფიციური მუშახელი, ხარისხიან აგროქიმიკატებსა და ნერგებზე ხელმისაწვდომობა, თანამედროვე ტექნოლოგიებსა და ფინანსურ რესურსებზე წვდომა და ა.შ. – ეს არის ფაქტორები, რომელთა ერთობლიობა განაპირობებს მათ უპირატესობას.

გრაფიკი 7: სოფლის მოსახლეობის მიერ სოფლის მეურნეობიდან მიღებული საშუალო თვიური შემოსავლები და განუული ხარჯები ერთ შინამეურნეობაზე (ლარი)

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

ტექნოლოგიები და ტექნიკა

საქართველოში მნიშვნელოვანი დეფიციტია როგორც ტექნოლოგიების ასევე ტექნიკის გავრცელების მხრივ:

- 2014 წლის გამოკითხვის თანახმად, სასოფლო-სამეურნეო მიწის მფლობელი მეურნეობების მხოლოდ 4.7% ფლობს მუშა მდგომარეობაში მყოფ ტრაქტორს (ჩვეულებრივს და ხელის ტრაქტორს). მეურნეობის მექანიზაციის დაბალი დონე კი პირდაპირ აისახება წარმოების პროდუქტიულობაზე.
- საქართველოში ძალიან ნელი ტემპით შემოდის ახალი ტექნოლოგიები და ტექნიკური სიახლეები. ქვეყანაში თითქმის არ არის თანამედროვე ჯიშები და სათესლე მასალა. ფერმერები არ იცნობენ უახლეს მიღწევებს, იყენებენ ძველ ჯიშებს, რომელთა ნაწილი უკვე აღარ არის ბაზარზე მოთხოვნადი. წარმოების პროდუქტიულობის გასაზრდელად და ნაწარმის რეალიზაციის გასამარტივებლად აუცილებელია ახალი, მოთხოვნადი და პროდუქტიული ჯიშებისა და ნერგების შემოტანა/გავრცელება.
- პროდუქტის სასაქონლო სახის შესანარჩუნებლად და საექსპორტო ბაზრებისათვის მიმზიდველი პროდუქტის მოსამზადებლად საჭიროა სპეციალური ტექნოლოგიებით პროდუქტის დამუშავება, დახარისხება და შეფუთვა.

თანამედროვე ტექნოლოგიების დანერგვა, სასოფლო ტექნიკის შესყიდვა და წარმოების მეტ-ნაკლებად ავტომატიზება არც თუ ისე მცირე კაპიტალურ დანახარჯს მოითხოვს, რაც მცირე მეურნეობებისთვის არარენტაბელურია. მსხვილი ფერმერული მეურნეობების ფინანსური სიძლიერე ამარტივებს თანამედროვე ტექნიკასა და ტექნოლოგიებზე ხელმისაწვდომობას. მათთვის უფრო მომგებიანია მეურნეობის ავტომატიზება და მიწის დასამუშავებლად თუ მოსავლის ასაღებად საჭირო მონყობილობების საზღვარგარეთ შესყიდვაც არ წარმოადგენს მნიშვნლოვან დაბრკოლებას. შესაბამისად, მსხვილი მეურნეობები ახერხებენ მასშტაბის ეფექტიანობის სარგებლის მიღებას, კულტივირების ახალი ტექნოლოგიების ათვისებას და მეურნეობის უკეთესი პრაქტიკის დანერგვას, რაც განაპირობებს მათ კონკურენტულ უპირატესობას მცირე თუ მიკრო მეურნეობებთან შედარებით.

ლოგისტიკა

მოუწესრიგებელი ლოგისტიკური სისტემები პირდაპირ გავლენას ახდენს ბიზნესის მომგებიანობაზე. ამ მიმართულებით არსებული პრობლემები ერთის მხრივ, ხარჯებს უზრდის მეურნეობას, ხოლო მეორე მხრივ, პროდუქტის ხარისხის გაუარესების გამო, უმცირებს შემოსავალს. შედეგად კი, საგრძნობლად მცირდება აგრომენარმეობის ეფექტიანობა.

- **პროდუქტის შენახვა.** საქართველოში წმენდა-დაფასოების თანამედროვე ტექნოლოგიების მწირი გავრცელების გარდა, ასევე დეფიციტია სამაცივრე თუ შემნახველი მეურნეობების მიმართულებითაც. მხოლოდ ერთეული საწარმოები ახერხებენ მოსავლის ალების შემდეგ მის გაყინვას თუ გაგრილებას პროდუქტის სასაქონლო სახის შესანარჩუნებლად. სწორედ ამიტომ, პროდუქტის სწორი დამუშავებისა და შენახვის შესაბამისი ტექნოლოგიების გარეშე, ვერ ხდება მისი ხარისხის შენარჩუნება.

2018 წელს სამაცივრე მეურნეობებში 244.8 ათასი ტონა პროდუქცია განთავსდა. აქედან 79%, ანუ 193 ათასი ტონა ხორცი იყო (საქონელი, ღორი, ქათამი და სხვა). თუმცა, იმავე წელს საქართველომ მხოლოდ 73 ათასი ტონა ხორცი აწარმოა. ანუ სამაცივრე მეურნეობები უმეტესად იმპორტირებული ხორციით იყო დატვირთული. იმავე, 2018 წლის განმავლობაში სამაცივრე მეურნეობებში სულ 8.3 ათასი ტონა ხილი და ბოსტნეული განთავსდა. თუმცა, 2018 წელს ქვეყანაში 330 ათას ტონამდე ხილი¹ და ბოსტნეული იქნა წარმოებული, რომლის მხოლოდ 20% გავიდა ექსპორტზე. ანუ, ქვეყანაში დარჩენილი ხილისა და ბოსტნეულის დაახლოებით 3% განთავსდა სამაცივრე მეურნეობაში.

პროდუქციის გაციება-გაყინვის გარეშე შეუძლებელია მისი ხანგრძლივად შენახვა. შენახვის გარეშე კი რთულია ხილისა და ბოსტნეულის მიწოდების სეზონურობის არსებული სტრუქტურის ცვლილება, პროდუქციის რეალიზაციის წლის ჭრილში თანაბრად გადახაზილება და საბაზრო ფასის მკვეთრი მერყეობისაგან მწარმოებელთა დაცვა.

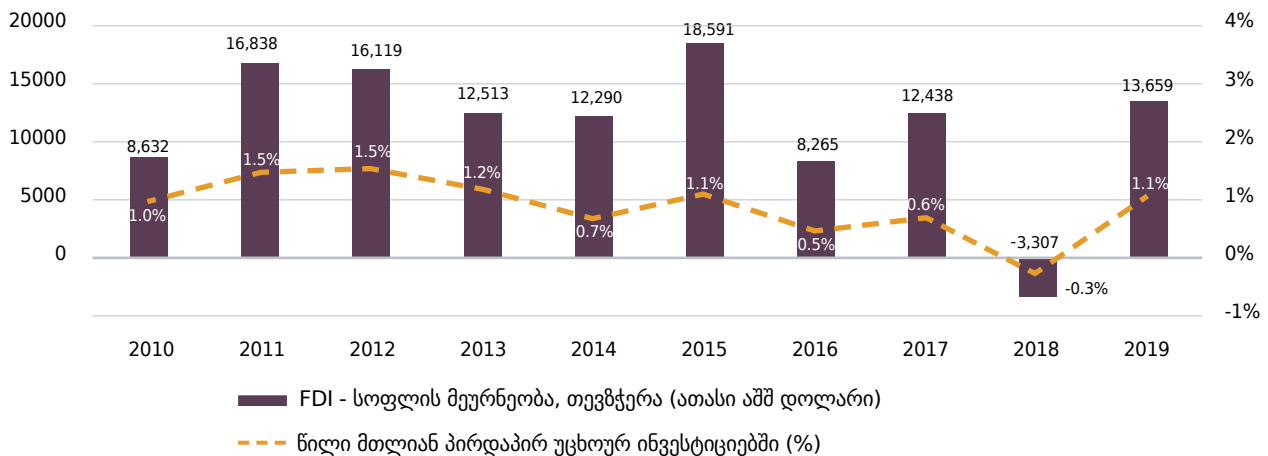
- **ტრანსპორტირება.** სამაცივრე და შემნახველი მეურნეობების გარდა, განვითარებას საჭიროებს ტრანსპორტირების სფეროც. აგროპროდუქტის სპეციფიკიდან გამომდინარე, ერთი პუნქტიდან მეორემდე ტრანსპორტირება არც თუ ისე მარტივია. გადაზიდვის პროცესში პროდუქტის სასაქონლო სახის შესანარჩუნებლად აუცილებელია სწორად შეფუთვა და ტემპერატურის თუ ტენიანობის კონტროლი. სასოფლო-სამეურნეო წარმოების განვითარების პარალელურად კი ჩნდება მოთხოვნა უფრო კომპლექსურ მომსახურებაზე. მაგ.: სამაცივრე გადამზიდავი, რომელიც ტრანსპორტირებასთან ერთად შესთავაზებს შენახვას და სხვა თანმდევ მომსახურებას. ამ სერვისის განვითარება, სავარაუდოდ, მხოლოდ ბაზარზე გაზრდილი მოთხოვნის პარალელურად მოხდება.

¹ ყურძნის და ციტრუსის გარდა.

ინფრასტრუქტურა

სოფლის მეურნეობა, სხვა დარგებთან შედარებით, არც თუ ისე დიდი მოცულობის პირდაპირი უცხოური ინვესტიციებით ხასიათდება. ბოლო ათი წლის განმავლობაში, სოფლის მეურნეობაში მთლიანი პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების 1.5%-ზე მეტი არ განთავსებულა. 2010-2019 წლებში საშუალო წლიურმა პირდაპირმა უცხოურმა ინვესტიციამ სექტორში 11.6 მლრდ. აშშ დოლარი შეადგინა. სამუშაო ძალის განვითარებასთან ერთად, ინფრასტრუქტურის მოწყობა-გამართვა ინვესტიციების სტიმულირების ერთ-ერთი ეფექტური გზა იქნება. მაგ.: დღესდღეობით ინვესტორს მნიშვნელოვანი ძალისხმევა და ფინანსები სჭრიდება იმისათვის, რომ საქართველოს მელიორაციის სარწყავ სისტემას თუ ცენტრალურ გზას დაუკავშირდეს. ელექტროენერგია, გზები, საირიგაციო არხები – ზოგადად, მოწესრიგებული კომუნიკაცია დარგს უფრო მიმზიდველს ხდის, რადგან გამართულ ინფრასტრუქტურას საჭიროებს ყველა, არსებული და ახალი მეწარმე, სერვისის მიმწოდებელი და შუამავალი რგოლი. გამართული ინფრასტრუქტურა ამცირებს მეურნეობის გამართვისა და საქმიანობისათვის საჭირო როგორც კაპიტალურ, ასევე საოპერაციო ხარჯებს, ამარტივებს დამხმარე სერვისებსა და ბაზრებზე წვდომას და, შედეგად, ზრდის პროექტების რენტაბელობას. რაც, საბოლოოდ, სექტორის საინვესტიციო მიმზიდველობაში აისახება.

გრაფიკი 8: პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები სოფლის მეურნეობასა და თევზჭერაში

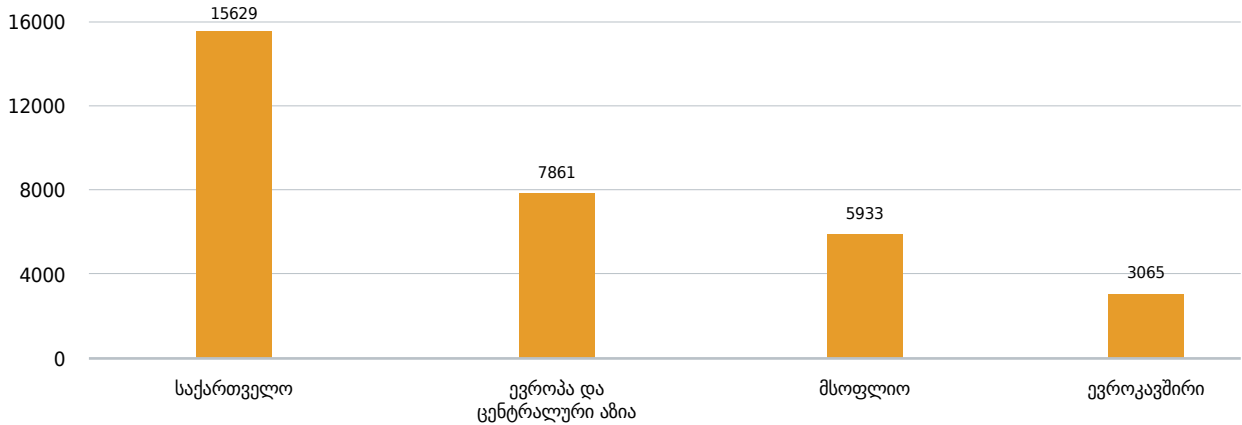

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

ირიგაციისა და დრენაჟის სისტემები

სარწყავ-საირიგაციო და დრენაჟის სისტემები წლების მანძილზე წესრიგდებოდა სხვადასხვა რეგიონში. ამან არაერთ ფერმერს მისცა საშუალება გაემარტივებინა მორწყვის პროცესი. წლების განმავლობაში მიმდინარე ინფრასტრუქტურული პროექტების შედეგად საგრძნობლად არის გაზრდილი წყალუზრუნველყოფილი და დრენირებული მიწების ფართობი – 2012 წელს მათი რაოდენობა 60 ათას ჰექტრზე ნაკლები იყო, ხოლო 2019 წელს ჯამურად თითქმის 170 ათასი ჰექტარი შეადგინა. სამელიორაციო სისტემის ქსელის გაფართოების და რეაბილიტაციის მიუხედავად, ირიგაცია და დრენაჟი მაინც მნიშვნელოვან პრობლემად რჩება.

გრაფიკი 9: განახლებადი მტკნარი წყლის რესურსი (მ³ ერთ სულ მოსახლეზე), 2014

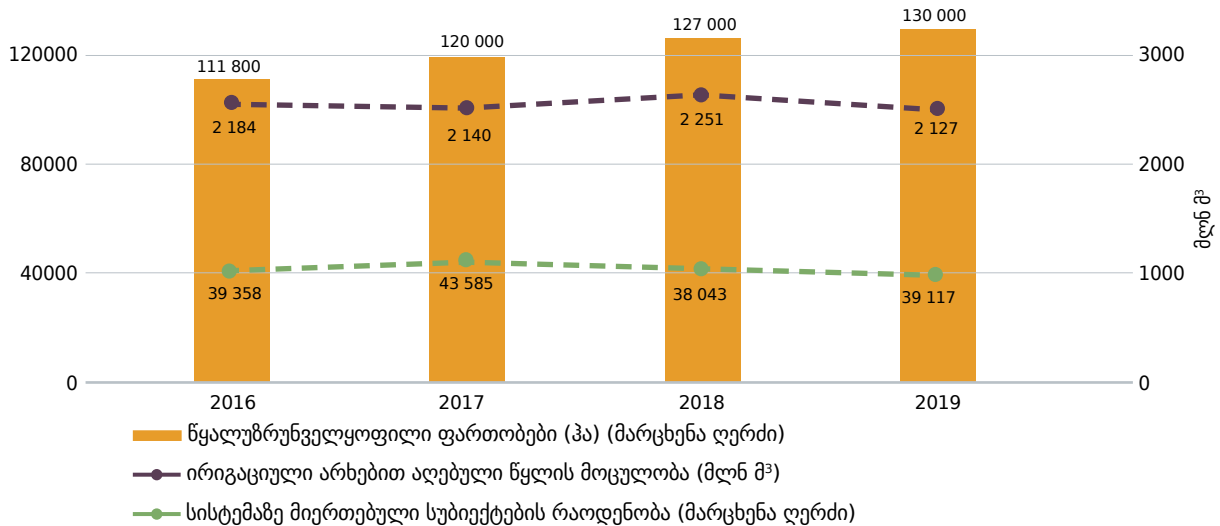
წყარო: მსოფლიო ბანკი

საქართველოში ერთ სულ მოსახლეზე ევროკავშირის საშუალო მაჩვენებელზე ორჯერ მეტი მტკნარი ზედაპირული წყალი მოდის. მიუხედავად იმისა, რომ ქვეყანა მდიდარია წყლის რესურსებით – როგორც სასმელი, ასევე საირიგაციო, არაერთი მეურნეობა უჩივის სარწყავი წყლის დეფიციტს. კონკრეტულ რეგიონებში ფერმები, ნალექისა და წყლის დებეტის სიმცირის გამო საკმარისი მოცულობის წყალს ვერ ღებულობენ. წყალი ქსელში რამდენიმე თვის განმავლობაში, გრაფიკით მიეწოდება და ხშირად სწორედ მაშინ არ არის საკმარისი სისტემაში მისაწოდებლად, როცა ნალექი ცოტაა და მეურნეობებს სარწყავი წყლის საჭიროება უდგებათ. სოფლის მეურნეობისთვის სასიცოცხლო მნიშვნელობისაა წყლის სტაბილური მიწოდების უზრუნველყოფა. წყლის დანაკლისი პირდაპირ აისახება მოსავლის ხარისხსა და რაოდენობაზე, ასუსტებს ნარგავებს და ამცირებს მავნებლებისა თუ სხვადასხვა დაავადებების მიმართ მდგრადობას. სამწუხაროდ, სამელიორაციო სისტემა ვერ ახერხებს წყლის მოთხოვნის შესაბამისად მიწოდებას და ვერც წინასწარ გასცემს მიწოდებაზე გარანტიას. ამიტომ, მეურნეობები ცდილობენ გამართული ფუნქციონირებისათვის საჭირო სარწყავი წყლის სხვა, ალტერნატიულ გზით მოძიებას, რათა არ იყვნენ „საქართველოს მელიორაციის“ ნაკლებად სტაბილური მიწოდების სისტემაზე დამოკიდებული.

ასევე, აღსანიშნავია, საქართველოს მოლიორაციის მომსახურების ტარიფი, რომელიც ფიქსირებულია და მოუქნელი. ამჟამად, მეურნეობას მომსახურების მიღების სანაცვლოდ უწევს 1 ჰექტარზე წლურად ფიქსირებული ტარიფის გადახდა (აღმოსავლეთ საქართველოში მორწყვა – 75 ლარი/ჰა; დასავლეთ საქართველოში მოწყვა 45 ლარი/ჰა, დრენაჟი – 40 ლარი/ჰა). თუმცა არსებული რეგულაცია არ აკონკრეტებს, წლის განმავლობაში რამდენი დღე უნდა მიეწოდებოდეს მომხმარებელს წყალი, რომ საფასურის გადახდა დაეკისროს. დღეს არსებული პრაქტიკით, სარწყავი წყლის თუნდაც ერთჯერადი მიწოდება უკვე საკმარისი საფუძველია საიმისოდ, რომ მომსახურება განუღებდეს ჩაითვალოს და მეურნეობას შესაბამისი ანაზღაურების გადახდის ვალდებულება ეკისრება.

სისტემის პრობლემაზე მეტყველებს ისიც, რომ სამელიორაციო ქსელის გაფართოებისა და წყალუზრუნველყოფილი ფართობის ზრდის პარალელურად არ იზრდება სარწყავად აღებული წყლის მოცულობა და მელიორაციის სისტემაზე მიერთებული აბონენტების რაოდენობა. 2016-2019 წლებში სარწყავი ქსელის მიერ დაფარული ფართობი 16.3%-ით გაიზარდა (გრაფიკი 10), ხოლო ირიგაციული მიზნით აღებული წყლის მოცულობამ იკლო, ისევე როგორც სისტემაზე მიერთებული სუბიექტების რაოდენობამ.

გრაფიკი 10: საქართველოს მელიორაციის სარწყავ-სადრენაჟო სისტემის სტატისტიკა

წყარო: შპს საქართველოს მელიორაცია

წყლის სიმცირის, არასტაბილური მიწოდების და მოუქნელი საფასო პოლიტიკის გარდა, ფერმერები უჩივიან საქართველოს მელიორაციის სისტემაში წყლის არათანაბარ და უსისტემო გადანაწილებას და სხვა არაერთ ტექნიკურ ხარვეზს, მაშინ, როცა სისტემის არსებობის მიზანი მეურნეობების ხელშეწყობა და გვალვასა თუ წყალდიდობებზე რეაგირება უნდა იყოს. ამას გარდა, სისტემამ უნდა უზრუნველყოს წყლის ეფექტიანი გამოყენება და დანერგოს მართვის თანამდროვე, ინოვაციური მეთოდები. სწორედ ამიტომ, სისტემის აღნიშნული ხარვეზების იგნორირება მნიშვნელოვანი რისკის წინაშე აყენებს მეურნეობებს.

საექსპორტო კონტრაქტი – ხარისხი და იმიჯი

დარგის ექსპორტების შეფასებით, დღესდღეობით, არცერთი სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტის ღირებულებათა ჯაჭვი არ არის განვითარებული მაღალ დონეზე. თუმცა, სხვა პროდუქტებთან შედარებით, ღირებულებათა ჯაჭვი შედარებით დახვეწილია იმ სექტორებში, რომლებიც უფრო მეტად ორიენტირდება ექსპორტზე. ესენია: თხილი, მინერალური და მტკნარი სასმელი წყლები და ღვინო. ღირებულებათა ჯაჭვის მოწესრიგების და განვითარების გარეშე კი პროდუქტის ექსპორტირება ძალიან რთულია და მნიშვნელოვნად მეტ ფინანსურ დანახარჯს მოითხოვს.

თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებების ხელმოწერის და საექსპორტო ბაზრებზე წვდომის გამარტივების მიუხედავად, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ექსპორტი კვლავ დსთ-ის ქვეყნებზეა კონცენტრირებული. ამ კონცენტრაციას განაპირობებს აღნიშნულ ბაზრებზე შედარებით მარტივი წვდომა (ევროპულ ბაზრებთან შედარებით დაბალი სტანდარტები, უფრო ადვილი ტრანსპორტირება, ნაკლები ენობრივი ბარიერი და ა.შ.), აღნიშნულ ქვეყნებში ქართული პროდუქციის ცნობადობა და ისტორიულად ჩამოყალიბებული მოხმარების ჩვევები. თუმცა რუსეთი, და ზოგადად დსთ, როგორც ძირითადი საექსპორტო ბაზარი, ეკონომიკური და პოლიტიკური რისკის მატარებელია. რისკის გარდა, მსგავსი კონცენტრაცია სექტორის სისუსტეებზე მეტყველებს.

მწარმოებელთა დიდ ნაწილს ახალ ბაზრებზე შესაღწევად:

- არ აქვთ კონკურენტული ფასი და შესაბამისი ხარისხი;
- ვერ უზრუნველყოფენ უსაფრთხოების სტანდარტებსა და ნორმებთან შესაბამისობას;
- ვერ უზრუნველყოფენ პროდუქციის ჰომოგენურობას და მოთხოვნილ რაოდენობას.

ამას გარდა, ასეთი ბაზრებისთვის ნაკლებად ცნობილია ქართული პროდუქტი და სანდოობის მოპოვება და მოხმარებელთა ჩვევების ცვლილება დიდ ძალისხმევას მოითხოვს. ეს ყველაფერი ტრადიციული ბაზრების ახლით ჩანაცვლებას უშლის ხელს და განსაკუთრებით მცირე მეურნეობებს აბრკოლებს.

კვლევის რესპონდენტები ევროპულ ბაზარზე ქვეყნის არც თუ ისე სახარბიელო იმიჯზეც საუბრობენ, რის მიზეზადაც არაკეთილსინდისიერ მიმწოდებლებს ასახელებენ და უცხოელი შემსყიდველების ქართველ მიმწოდებლებთან არასასიამოვნო თანამშრომლობის რამდენიმე შემთხვევაზე საუბრობენ. ასეთი ფაქტების შედეგად, რთულდება ნდობის მოპოვება და პარტნიორის მოძიება. საბოლოოდ კი, კეთილსინდისიერი მიმწოდებლები იჩაგრებიან. ამიტომ, სასურველია, შეიქმნას მექანიზმი, რომელიც შეზღუდავს მისაწოდებელი პროდუქციით მანიპულაციის შესაძლებლობას, გააკონტროლებს და უზრუნველყოფს მიმწოდებლის სანდოობას, დაიცავს შემსყიდველს მსგავსი ფაქტის განმეორებისგან და გააუმჯობესებს მთლიანად ქვეყნის, როგორც სანდო პარტნიორის იმიჯს.

მაგალითად, საქართველო ღვინის სამშობლოს სახელით პოზიციონირდება მსოფლიოში და ქართული ღვინო ნელ-ნელა აფართოებს მომხმარებელთა წრეს სხვადასხვა ქვეყანაში. აღნიშნული წარმატება დიდი შრომის შედეგია და მის შესანარჩუნებლად სიფრთხილეა საჭირო. მიუხედავად ამისა, 2019 წელს ღვინის ეროვნულმა სააგენტომ საექსპორტო პროდუქციის ინსპექტირების მიზნით მხოლოდ 750-მდე ნიმუში აიღო, მაშინ როცა ქვეყნიდან 94 მლნ. ბოთლის ექსპორტი განხორციელდა 53 ქვეყანაში. აღსანიშნავია, რომ ღვინის ექსპორტის მოცულობა წლიდან წლამდე საგრძნობლად იზრდება, ხოლო სააგენტოს გაძლიერება და დამატებით აღჭურვა იგივე ტემპით არ ხდება. შედეგად, საექსპორტო ღვინის გაზრდილი ნაკადის საკმარისი კონტროლი ვეღარ ხორციელდება. საექსპორტო პროდუქციის სათანადო კონტროლი კი აუცილებელია საექსპორტო ბაზრებზე მოპოვებული ნდობის შესანარჩუნებლად და გასაბრუნებლად.

აგრარული მეურნეობის გამართული საქმიანობისათვის აუცილებელია სხვადასხვა ტიპის კვლევებსა და ანალიზებზე წვდომა. ლაბორატორიები ფუნქციონირებს საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში და ხელმისაწვდომია ნებისმიერი დაინტერესებული პირისთვის. შეიძლება ითქვას, რომ აღნიშნული სფერო უკეთ არის განვითარებული, ვიდრე დარგისათვის აუცილებელი სხვა სერვისები. თუმცა, კერძო სექტორი ამ მიმართულების გაუმჯობესების საჭიროებას მაინც ხედავს. ისინი ადგილობრივ ლაბორატორიებს მხოლოდ ზოგიერთი საბაზისო ტესტის შესასრულებლად მიმართავენ (მაგ.: ნიადაგის შესამოწმებლად), ხოლო, როცა შედარებით კომპლექსური ან რთული ანალიზია საჭირო (მაგ.: ნერგის დაზიანების მიზეზის დადგენა; კვლევა კონკრეტულ მავნებლებზე), ნიმუშებს საზღვარგარეთ აგზავნიან.

სოფლის მეურნეობის განვითარების შემაფერხებელ ფაქტორებს შორის ლაბორატორიები სახელდება არა იმიტომ, რომ ქვეყანაში მათი დეფიციტია, არამედ იმის გამო, რომ საქართველოში არსებული ლაბორატორიები ვერ სთავაზობენ ფერმერებს სრული სპექტრის კვლევებს. ხშირად კი, სწორედ ის კომპონენტები, რომელთა შემოწმებაც ადგილობრივად ვერ ხერხდება, გადამწყვეტია პროდუქტის უსაფრთხოების ნორმებთან შესაბამისობის დასადგენად და, ასევე, საექსპორტო ბაზრის მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლადაც.

შეზღუდული ლაბორატორიული შესაძლებლობები აპარატურის სიძვირით და ასევე, კვლევისათვის საჭირო რეაქტივების მაღალი ფასით აიხსნება. ადგილობრივ ბაზარზე კვლევებზე მწირი მოთხოვნის ფონზე, ასეთი ტექნოლოგიის დანერგვა ლაბორატორიებისთვის ფინანსურად წამგებიანია. ცხადია, უფრო ფართო სპექტრის ლაბორატორიული კვლევის ტექნოლოგიების დანერგვა მიმზიდველი და სარგებლიანი გახდება მოთხოვნის ზრდის პარალელურად. ჯერჯერობით კი, კომპანიებს ნიმუშების საზღვარგარეთ არსებულ ლაბორატორიებში გაგზავნა უწევთ, რაც მეტ დროით და ფინანსურ რესურსს საჭიროებს, ვიდრე საქართველოში შემოწმებას დასჭირდებოდა.

ადამიანური რესურსები

კვლევის პროცესში, ცხადია, სოფლის მეურნეობის განვითარების დამაბრკოლებელი არაერთი ფაქტორი გამოვლინდა. თუმცა, ერთ-ერთ მთავარ პრობლემად ადამიანურ რესურსები დასახელდა. განსაკუთრებული აქცენტი გაკეთდა კვალიფიციური კადრების დეფიციტზე. აგრონომები, დარგის ექსპერტები, ტექნოლოგები თუ სხვა, მაღალი დონის სპეციალისტები ქვეყანაში ძალიან ცოტაა. ამას გარდა, რთულია მასშტაბური აგრო-პროექტების მენეჯერების, სპეც-ტექნიკის ოპერატორების, ტექნიკოსების თუ დამხმარე სპეციალისტების მოძიება. ადგილობრივ ბაზარზე მაღალი კვალიფიკაციის თუ თანამედროვე განათლების მქონე კადრების ნაკლებობის გამო, კომპანიები იძულებული ხდებიან

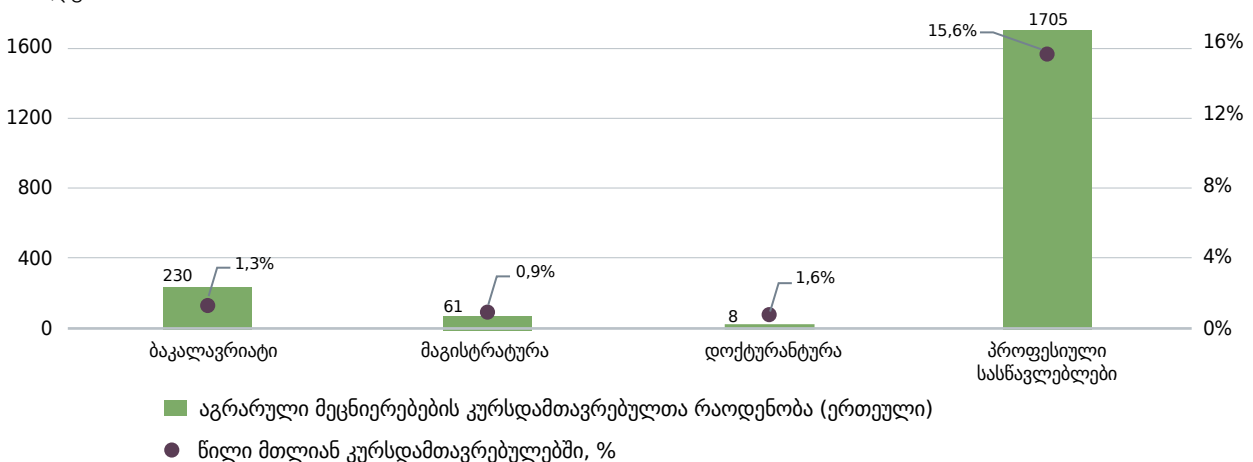
სპეციალისტები საზღვარგარეთ მოიძიონ. უცხოელი სპეციალისტების დასაქმება კი მნიშვნელოვან ხარჯებთან არის დაკავშირებული. ამას გარდა, COVID-19-ის გავრცელების და ქვეყანათა შორის გადაადგილების გართულების გამო, უკვე რამდენიმე თვეა, უცხოელი კონსულტანტები დისტანციურად მუშაობენ. ონლაინ კონსულტაცია კი საკმაოდ რთულია, როცა საკითხი სოფლის მეურნეობას, უშუალოდ მემცენარეობას და მეცხოველეობას ეხება.

მაღალი კვალიფიკაციის ექსპერტების, აგრონომების თუ ვეტერინარების ხელმისაწვდომობა სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია აგრარული სფეროს განვითარებისათვის. მაგ.: კომპეტენტური ვეტერინარის გარეშე რთულია დადგინდეს ამა თუ იმ დაავადების გამომწვევი მიზეზი, შესაბამისად, ვერ გატარდება ეფექტიანი ღონისძიებები. სწორედ ამიტომ, განათლება და სექტორის საჭიროებებთან შესაბამისი უნარები, არის სოფლის მეურნეობის ერთ-ერთი მთავარი გამოწვევა. ქვეყანაში არის სპეციალისტების, თანამედროვე ცოდნისა და გამოცდილების მქონე კადრების დეფიციტი. ეს იგრძნობა ღირებულებათა ჯაჭვის ყველა ეტაპზე, ნებისმიერ დარგში. პროფესიული განათლების სისტემის მიერ შემოთავაზებული სასწავლო პროგრამები კი ვერ ახერხებენ სრულად უპასუხონ შრომის ბაზარზე არსებულ მოთხოვნას.

საზოგადოდ, საგანმანათლებლო დაწესებულების მიერ მომზადებული კადრები უმეტესად თეორიული ცოდნით შემოიფარგლებიან, ხოლო პრაქტიკულ ცოდნას უშუალოდ სამუშაო ადგილზე იღებენ. სოფლის მეურნეობა ერთ-ერთია იმ დარგებს შორის, რომელთა სპეციალისტების მომზადება პრაქტიკული გამოცდილების გარეშე წარმოუდგენელია. ბოლო წლებში, განათლების სამინისტროს მიერ გატარებული ღონისძიებების შედეგად, თანდათან მატულობს პროფესიული სწავლების მიმართ ინტერესი. ინერგება ე.წ. დუალური სწავლების მოდელი და მეთი ყურადღება ექცევა სამუშაოზე დაფუძნებულ სწავლებას. პროფესიული სასწავლებლების ნაწილი წარმატებით იყენებს დუალური სწავლების მიდგომას, როდესაც სტუდენტები, სწავლის პარალელურად, პრაქტიკას გადიან კერძო კომპანიებში. ასეთი მოდელი კარგ შედეგს იძლევა, თუმცა, არასაკმარისია ქვეყანაში არსებული მდგომარეობის შესაცვლელად. ე.წ. "სამუშაოზე დაფუძნებული სწავლების" მოდელების ფართოდ გავრცელება კი კვალიფიციური კადრების დეფიციტის შემცირების წინაპირობა იქნება.

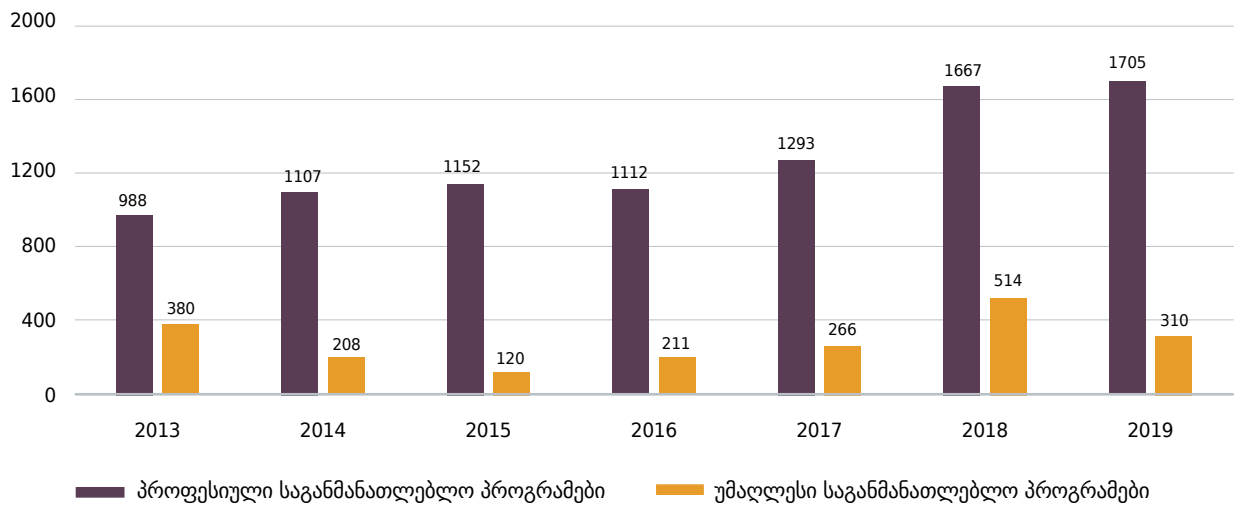
ამჟამად, სასოფლო-სამეურნეო განათლებით სტუდენტთა მცირე ნაწილი ინტერესდება. 2019 წელს პროფესიული საგანმანათლებლო დაწესებულებების 11 ათასი კურსდამთავრებულიდან მხოლოდ 15.6% სწავლობდა აგრარულ მეცნიერებებზე. იმავე წელს, უმაღლესი სასწავლებლების კურსდამთავრებულ დოქტორანტებს შორის მხოლოდ 8 ადამიანი სწავლობდა სოფლის მეურნეობას, რაც კურსდამთავრებულთა 1.6%-ს შეადგენდა.

გრაფიკი 11: სოფლის მეურნეობის საგანმანათლებლო პროგრამების კურსდამთავრებულთა რაოდენობა

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

გრაფიკი 12: სოფლის მეურნეობის საგანმანათლებლო პროგრამების კურსდამთავრებულთა რაოდენობის დინამიკა

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

თუმცა, ადამიანურ რესურსებთან დაკავშირებული პრობლემა კვალიფიციური სპეციალისტების მწვავე ნაკლებობით არ შემოიფარგლება. სოფლის მეურნეობაში ჩართული კომპანიები სირთულეს აწყდებიან არაკვალიფიციური მუშახელის მოძიების პროცესშიც.

ძირითადად, სასოფლო-სამეურნეო პროექტები ურბანული ზონებიდან მოშორებითაა განთავსებული. ასეთ ზონებში მაცხოვრებელთა შორის განსაკუთრებით მაღალია უმუშევრობის დონე. ამიტომაც, რეგიონებში ბევრი სოციალურად დაუცველი ოჯახია. ასეთი ოჯახის წევრებისთვის დროებითი/სემონური დასაქმება (რაც ძირითადად ახასიათებს სოფლის მეურნეობის, კერძოდ კი მემცენარეობის სფეროს პროექტებს) ნაკლებად მიმზიდველია, რადგან ეს რისკის ქვეშ აყენებს მათ სოციალურ სტატუსს. ამიტომ, მოსახლეობას უწევს არჩევანის გაკეთება: სემონურ შემოსავალსა და სახელმწიფოს მიერ გაცემულ სოციალურ დახმარებას შორის. ხშირად სოციალური შემწეობის მიმღებებს არ სურთ დროებითი შემოსავლის სანაცვლოდ შინამეურნეობის საარსებო მინიმუმის მიმღებთა სიდიდან ამოვარდნა (რაც დაკავშირებულია როგორც ფინანსური შემწეობის, ასევე სხვა დამატებითი სარგებლის გაუქმებასთან). ცხადია, ასეთ პირებს ურჩევნიათ შრომის არაფორმალური გზით ანაზღაურება. თუმცა, დასაქმების ეს ფორმა კანონით დაუშვებელი და კომპანიებისთვის მიუღებელია. შესაბამისად, რთულდება ფერმის გამართული ფუნქციონირებისათვის საჭირო დროებითი (დამატებითი) პერსონალის მოძიება.

ამას გარდა, ზოგიერთი კულტურა, ამა თუ იმ რეგიონში ფართოდ არის გავრცელებული როგორც კომერციულ ისე საოჯახო მეურნეობებში და წლის კონკრეტულ პერიოდში საჭიროებს შრომატევად სამუშაოს. ასეთი კულტურების მოსავლედად საჭირო დროის მონაკვეთში, ხშირად, ადგილობრივი მოსახლეობა საკუთარ შინამეურნეობაში არსებული ნაკვეთების მოვლა-პატრონობას ამჯობინებს და უარს ამბობს დროებით დასაქმებაზე. ამის ნათელი მაგალითია რთველი, როდესაც მოსახლეობა საკუთარ ვენახებშია დაკავებული და კომპანიები ვერ ახერხებენ ყურძნის დასაკრეფად საჭირო საკმარისი მუშახელის მოძიებას.

დამატებითი სამუშაო ძალის მოძიებასთან დაკავშირებული პრობლემების გადაჭრას ფერმები ავტომატიზაციის გზით და ცოცხალი სამუშაო ძალის საჭიროების მინიმუმამდე დაყვანით ცდილობენ. თუმცა, მეურნეობის ავტომატიზაცია, თავის მხრივ, სხვა სირთულეს უკავშირდება. ტექნიკის შესაძენად და თანამედროვე ტექნოლოგიების დასაწვრთვად საჭირო მნიშვნელოვანი კაპიტალური დანახარჯების გარდა, სპეციალური სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკა საჭიროებს ოპერატორებს და სხვა მომსახურე პერსონალს, რომლებიც, როგორც უკვე აღინიშნა, არც თუ ისე ადვილი მოსაძიებელია საქართველოს შრომის ბაზარზე.

აგრობიზნესის შემდგომი განვითარების ხელშესაწყობად ერთ-ერთი ყველაზე ეფექტიანი და მნიშვნელოვანი შედეგის მომცემი სწორედ განათლების მიმართულებით აქცენტის გაძლიერება იქნება. საგანმანათლებლო პროგრამები მეტად უნდა მოერგოს ბაზრის საჭიროებებს, უნდა გაფართოვდეს სპეციალობათა სპექტრი, უპირატესი მნიშვნელობა მიენიჭოს პრაქტიკული ცოდნისა და გამოცდილების მიღებას, საჭიროების შემთხვევაში, კადრების მომზადებაში ჩაერთონ უცხოელი სპეციალისტები, გაფართოვდეს და გაიზარდოს გაცვლითი თუ დუალური პროგრამების რაოდენობა და სხვა. განათლების ხარისხის გასაუმჯობესებლად სასურველია საერთაშორისო ცოდნის და გამოცდილების ადაპტირება სასწავლო პროგრამებში, ინსტრუქტორ-მასწავლებლების გადამზადება და სტუდენტების და მასწავლებლების საერთაშორისო პროექტებში ჩართვა.

დაზღვევა

სოფლის მეურნეობა ამინდისა და სტიქიური მოვლენების მიმართ ერთ-ერთი ყველაზე მგრძობიარე სექტორია. შესაბამისად, არასასურველი ამინდი და სხვადასხვა კლიმატური მოვლენა აზარალებს მეურნეობას და ამცირებს მის მიერ მისაღებ შემოსავალს. ამ ტიპის რისკების დამოუკიდებლად თავიდან არიდება ძალიან რთულია, თუ არა შეუძლებელი. სწორედ ამიტომ, აგრარულ ბიზნესში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება რისკების დაზღვევას.

საქართველოში, სუბსიდირების მექანიზმის არსებობის მიუხედავად, აგრარული სექტორის დასაზღვევად ქვეყანაში არსებული შეთავაზებები შეზღუდული სპექტრისაა. საქართველო მცირე მასშტაბის ქვეყანაა, სასოფლო კულტურების ფართო სპექტრით და განსხვავებული კლიმატური ზონებით. თითოეული რეგიონი, ზონა თუ კულტურა სპეციფიური რისკით ხასიათდება. აგროსექტორის განვითარებისთვის კი აუცილებელი პირობაა მენარმეთათვის ზემოაღნიშნული კლიმატური თუ სხვა რისკის დაზღვევის შესაძლებლობის არსებობა. საქართველოში, ეს შესაძლებლობა მნიშვნელოვნად შეზღუდულია. დღესდღეობით არსებული სისტემა ეფუძნება ცალკეული რისკების დაზღვევას – სეტყვის, ქარიშხლის, წყალდიდობის და ა.შ. კონკრეტული კულტურების მწარმოებლებისათვის ეს სისტემა მოსახერხებელია. მაგ.: მანდარინის და ყურძნისთვის (საშემოდგომო ყინვებისაგან დაზღვევა). თუმცა, შეთავაზებები ვერ ერგება ბევრი მეურნეობის საჭიროებას.

ცალკეული რეგიონების და კლიმატური ზონების სპეციფიკის გათვალისწინებით შექმნილი სადაზღვეო პროდუქტის შექმნის პარალელურად, ასევე მნიშვნელოვანია ნერგის დაზღვევა. გასულ წლებში განიხილებოდა სახელმწიფო პროგრამის ფარგლებში ნერგის დაზღვევის დამატება, თუმცა ეს ცვლილება ჯერჯერობით არ განხორციელებულა. ამჟამად არსებული პროგრამა მხოლოდ მოსავლის დაზღვევას ითვალისწინებს, რაც სისტემის გარეთ ტოვებს მათ, ვინც მრავალწლოვან კულტურებს აშენებს და პირველ მოსავალს მხოლოდ რამდენიმე წლის შემდეგ მიიღებს.

დაზღვევის ზემოაღნიშნული შეზღუდვების ფონზე, მეურნეობებს არ აქვთ საკმარისი მოტივაცია სადაზღვეო პროდუქტის შესაძენად. დაზღვევის ბენეფიციართა მცირე რაოდენობის ფონზე კი იზრდება არასასურველი სელექციის რისკი. ანუ, იზრდება შანსი, რომ სადაზღვეო მომსახურებით სარგებლობს მხოლოდ მაღალი რისკის მქონე მეურნეობები, რაც ზრდის სადაზღვეო კომპანიის პორტფელის რისკს. შედეგად, კერძო სადაზღვეო კომპანიებისათვის არამიმზიდველი და არარენტაბელური ხდება აგრარული დაზღვევა.

კლიმატური ზონების თუ რეგიონების სპეციფიკის გათვალისწინება სასარგებლო იქნება როგორც სადაზღვეო კომპანიების, ასევე მეურნეობებისათვისაც. მოქნილი და ინდივიდუალურ საჭიროებებზე მეტად მორგებული სადაზღვეო პროდუქტის არსებობა აუცილებლად აისახება დაზღვევის ბენეფიციართა რაოდენობაზე, რაც, გადაჭრის არახელსაყრელი სელექციის პრობლემას. სხვადასხვა ფაქტორების გათვალისწინებით რისკის პრემიის კორექტირება და დივერსიფიკირებული პორტფელი კი სოფლის მეურნეობის დასაზღვევად უფრო დახვეწილი პროდუქტის შეთავაზების წინაპირობა გახდება.

სახელმწიფო, როგორც განვითარების ხელშეწყობი

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, ძალიან ბევრი ფაქტორი თავად ბაზრის მიერ რეგულირდება. სახელმწიფოს ნებისმიერი ჩარევა დიდ სიფრთხილეს მოითხოვს – კარგად უნდა გაანალიზდეს და შეფასდეს ნებისმიერი ნაბიჯი, რათა, იქნება ეს რეგულაცია თუ სუბსიდია, იყოს ეფექტური და სარგებელიანი.

აგრომენარმეობის განვითარების ხელისშემშლელ ფაქტორებს შორის დასახელდა სხვადასხვა დამხმარე სერვისების განუვითარებლობა. თუმცა, როგორც უკვე აღინიშნა, ზოგიერთი მათგანი, თავის მხრივ, მეურნეობების მხრიდან არსებული მწირი მოთხოვნის გამო ვერ ვითარდება. ანუ, ერთი ვერ ვითარდება მეორეს გარეშე. ასეთ სიტუაციაში, შესაძლებელია, გამართლებული იყოს სახელმწიფოს ჩარევა.

კვლევის ფარგლებში გამოვლენილი პრობლემური საკითხების გადაჭრის პროცესში სახელმწიფოს მონაწილეობა შესაძლებელია სხვადასხვა მიმართულებით:

- **სასოფლო-სამეურნეო მიწა.** მიწის დეფრაგმენტაციის ხელშეწყობა სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული მიწის პრივატიზაციის გზით. არსებული მიწის ფონდის აღრიცხვის შედეგად გამოუყენებელი მიწის ნაკვეთების იდენტიფიცირება და მათზე ხელმისაწვდომობის ზრდა.
- **ირიგაცია და დრენაჟი.** ქსელის გაფართოების პარალელურად, აუცილებელია სისტემაში არსებული ხარვეზების იდენტიფიცირება და აღმოფხვრა.
- **ლაბორატორიები და ხარისხის კონტროლი.** ლაბორატორიული შესაძლებლობების გაფართოება მენარმეთა საჭიროებების გათვალისწინებით. საექსპორტო ბაზარზე გასატანი პროდუქციის ხარისხის აქტიური კონტროლი.
- **დაზღვევა.** აგროდაზღვევის სახელმწიფო პროგრამის მოდიფიცირება და კლიმატური ზონების თუ რეგიონების სპეციფიკის გათვალისწინება უფრო მეტად მოარგებს სადაზღვევო შეთავაზებას მეურნეობათა საჭიროებებს.
- **დასაქმებულთა კვალიფიკაცია.** კადრების მომზადება სანარმოთა საჭიროებების გათვალისწინებით და სამუშაოზე დაფუძნებული სწავლების მოდელის გაფართოება.
- **დამხმარე მუშახელის ხელმისაწვდომობა.** სოციალური შემწეობის მიმღებთა სემონური დასაქმების სტიმულირება.

კერძო საკუთრებაში არსებული მიწის ფრაგმენტაციის პირობებში, სოფლის მეურნეობაში ჩართული შინამეურნეობების უმეტესობა თვითმომარებაზეა ორიენტირებული და მათ საქმიანობას კომერციული სახე არ აქვს. ამას ადასტურებს სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გაყიდვიდან მიღებული შემოსავლის სიმცირეც. ამასთან, სოფლის მეურნეობის ხელშესაწყობად განხორციელებული თუ მიმდინარე პროექტების სიმრავლის მიუხედავად, სოფლის მეურნეობა მნიშვნელოვან ზრდას მაინც ვერ ახერხებს.

გაუმართავი ლოგისტიკური სისტემები და მოუწესრიგებელი ინფრასტრუქტურა ართულებს საქონლის ხარისხის შენარჩუნებას და აფერხებს ბაზრისთვის მიწოდების პროცესს. შეზღუდული ლაბორატორიული შესაძლებლობები და არასაკმარისად განვითარებული სადამზღვეო სისტემა კი ვერ ეხმარება მეურნეობას, დააზღვიოს წარმოება სხვადასხვა რისკების მიმართ და დარწმუნდეს საკუთარი ნაწარმის უსაფრთხოებაში.

აგრობიზნესის განვითარებას მნიშვნელოვნად აბრკოლებს ადამიანურ რესურსებთან დაკავშირებული სირთულეები. კვალიფიციური კადრების დეფიციტი და დამხმარე მუშახელის მოძიების გართულებული პროცესი აფერხებს მეურნეობების საქმიანობას. სწორედ ამიტომ, საჭიროა კადრების გადამზადების უფრო ეფექტიანი მეთოდების ადაპტაცია/დანერგვა, რაც გრძელვადიან პერიოდში დადებითად აისახება სპეციალისტების ხელმისაწვდომობის ხარისხზე.

მიწის ნაკვეთების გამსხვილებას და ინდუსტრიული მეურნეობების განვითარებას თან უნდა ახლდეს განათლების დონის ზრდა, დამხმარე სერვისებისა და ინფრასტრუქტურის დახვეწა, თანამდროვე ტექნოლოგიების დანერგვა და სექტორში ნოუ-ჰაუს შემოტანა. ეს ხელს შეუწყობს პროდუქტიულობის ზრდას, მნიშვნელოვანწილად მოხსნის მეურნეობების წინაშე დღეს არსებულ დაბრკოლებებს და ტრადიციულ სოფლის მეურნეობას მომგებიან საქმიანობად ქცევაში დაეხმარება.

გამოყენებული რესურსები

- საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო. საქართველოს სოფლის მეურნეობისა და სოფლის განვითარების სტრატეგია 2021-2027. დეკემბერი 2019 წელი.
- საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო. საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების სტრატეგია 2015-2020. 2015 წელი.
- საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო. ღვინის ეროვნული სააგენტო. „ანგარიში 2019“. 2020 წელი.
- საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისია. დადგენილება #2. სამელიორაციო მომსახურების ტარიფების შესახებ. 1 თებერვალი, 2011 წელი.
- საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. „სასაკლაოების, ელევატორებისა და სამაცივრე მეურნეობების გამოკვლევის ძირითადი შედეგები 2019“. თბილისი, ივნისი 2020 წელი.
- საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. „საქართველოს სოფლის მეურნეობა 2019“, თბილისი, 2020 წელი.
- საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. „საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო აღწერა 2014“, თბილისი, 2014 წელი.
- საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. „უმაღლესი და პროფესიული საგანმანათლებლო დაწესებულებების სტატისტიკური მონაცემები 2019“. მარტი 2020 წელი.

საქართველოს ბიზნეს ასოციაცია
BUSINESS ASSOCIATION OF GEORGIA

საქართველოს ბიზნეს ასოციაცია
www.bag.ge | info@bag.ge